

การผลิตและการจัดการโคเนื้อแบบขังคอกและแบบปล่อยฝูงของ เกษตรกร อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

Beef Cattle Production and Management in Barns and Free Ranch Farming of farmers in Borabue District, Maha Sarakham Province

นภาพร เวชกามา^{1*},ธีระรัตน์ ชินแสน¹ และ วันทนีย์ พลวิเศษ²

Napharporn Wetchakama^{1*}, Theerarat Chinnasaen¹ and Wantanee Polviset²

บทคัดย่อ: การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการผลิต การจัดการการผลิต ต้นทุน ผลตอบแทน ปัญหาและอุปสรรค การผลิตโคเนื้อแบบขังคอกและโคเนื้อแบบปล่อยฝูงของเกษตรกรในอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยเก็บรวบรวม ข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ สัมภาษณ์เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในจังหวัดมหาสารคามที่เป็นฟาร์มขนาดกลาง ใช้วิธีการ เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 154 ราย ในช่วงเดือนมีนาคม - มิถุนายน พ.ศ. 2559 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเพื่อหา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 78.3 เป็นเพศชาย อายุ เฉลี่ย 53.5 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ทำนาเป็นอาชีพหลักและเลี้ยงโคเนื้อเป็นอาชีพรอง ส่วนใหญ่มีรูปแบบ การเลี้ยงโคเนื้อแบบปล่อยฝูง เกษตรกรทั้งสองกลุ่มเลี้ยงโคพันธุ์ลูกผสม มีรายได้เฉลี่ย 110,192.03 บาท/ครัวเรือน ในปีที่ผ่านมาเกษตรกรมีต้นทุนการผลิตโคเนื้อเป็นเงินสดเฉลี่ย 13,500.25 บาท/ครัวเรือน และมีรายได้จากการขายโคเนื้อเฉลี่ย 45,829.34 บาท/ครัวเรือน มีกำไรเฉลี่ย 2,335 บาท/ตัว เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อทั้งสองกลุ่มมีปัจจัยทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม สภาพการเลี้ยงโคเนื้อที่ใกล้เคียงกัน เมื่อพิจารณาต้นทุนทั้งหมดเฉลี่ยระหว่างการเลี้ยงโคเนื้อทั้ง 2 รูปแบบ พบว่า การเลี้ยงโคเนื้อแบบปล่อยฝูงมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่าเพราะส่วนมากเป็นต้นทุนการผลิตที่ไม่เป็นเงินสด เช่น ค่าแรงงานของเกษตรกรในครัวเรือนและค่าอาหารหยาบตามพื้นที่สาธารณะ ส่วนการเลี้ยงโคขังคอกมีต้นทุนส่วนใหญ่เป็นค่าพันธุ์ โค ค่าอาหารข้น และค่าอาหารหยาบซึ่งเป็นต้นทุนเงินสด ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตโคเนื้อแบบขังคอกคืออาหารข้น ราคาแพง และพืชอาหารสัตว์ไม่เพียงพอ ส่วนในโคเนื้อแบบปล่อยฝูงคือแหล่งหญ้าธรรมชาติมีจำกัด เกษตรกรขาดแคลน พื้นที่เลี้ยงโค และขาดแคลนแหล่งน้ำในฤดูแล้ง

คำสำคัญ: สภาพการเลี้ยงโคเนื้อ, การจัดการการผลิต, ต้นทุนและผลตอบแทน

ABSTRACT: The objectives of this study were to find out beef cattle production context, farm management, cost production, yield production and barriers of raised in barns and free ranch farming system of farmers in Borabue District, Maha Sarakham Province. The data collection was interviewed in 154 samples which was used selected through purposive sampling in medium size of beef cattle farms between March- June 2016. The data was analyzed as frequency, percentage, average, maximum and minimum. The results of these analyses were showed that the majority of farmers used the free ranch system, The farmers were male in 78.3%, an average age about 53.5 years old, and the most of them have finished primary education. The majority of farmers had rice products as their major occupation and beef cattle production. An average income was 110,192.03 Baht/household. In the previous years, an average cost of beef production was 13,500.25 Baht/household ,an average income after selling beef cattle was 45,829.34 Baht ; the profit was 2,335 baht/head respectively. That two groups of farmers that kept beef cattle to be

¹ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 44000

² สาขาวิชาสัตวศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000
Program in Agriculture, Faculty of Agricultural Technology, Rajabhat Maha Sarakham University 44000

* Corresponding author: pooh_pik04@hotmail.com

similar in physical, Social and economic factors. When consider difference between two groups on average total cost of cattle production, beef cattle in a free ranch system that was lower cost than beef cattle in barns system due to free household workers and free roughage from public areas; however, the main cash cost of beef cattle in barns system were breeds, concentrates and roughages. Barriers of raised beef cattle in barns system was to expense for concentrate feed cost, and raised in beef cattle in a free ranch system that was limited sources of roughage, lack of grazing areas and water supply in the dry season.

Keywords: beef Cattle production, farm management, cost production, yield production

บทนำ

โคเนื้อ เป็นสัตว์ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ความนิยมและความต้องการบริโภคเนื้อโคภายในประเทศมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น รูปแบบการเลี้ยงโคเนื้อในปัจจุบันจึงปรับเปลี่ยนเป็นการเลี้ยงเชิงธุรกิจมากขึ้น สืบเนื่องจากประเทศไทยมีจำนวนโคเนื้อลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงระยะเวลา 4 ปี(2554-2558) ที่ผ่านมามีจำนวนลดลงถึง ร้อยละ 30 จากจำนวนประชากรโคเนื้อทั้งหมดในประเทศ (กรมปศุสัตว์, 2555) อีกทั้งยังมีการนำเข้าเนื้อโค แซ่แข็งจากกลุ่มสหภาพยุโรปสูงถึง 1,570 ตันในช่วง 7 ปีที่ผ่านมา (Waritthitham et al., 2010) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการผลิตโคเนื้อไม่เพียงพอกับความต้องการภายในประเทศทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งเดิมการเลี้ยงจะมีรูปแบบการเลี้ยงแบบปล่อยฝูงโคไปทะเล็มหญ้าที่ขึ้นตามท้องทุ่งสาธารณะ ที่รกร้างว่างเปล่า หรือเกี่ยวหญ้าในช่วงอาหารขาดแคลน และการเลี้ยงแบบขังคอกจากสภาพการเลี้ยงและการจัดการการผลิตของเกษตรกร ดังกล่าว พบว่า ยังขาดมาตรฐานและการจัดการฟาร์มเบื้องต้นที่เหมาะสมซึ่งส่งผลต่อคุณภาพเนื้อและความปลอดภัยของผู้บริโภค (ปรารภณา, 2548) อีกทั้งการผลิตไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคในประเทศ การจัดการการผลิตโคเนื้อแต่ละรูปแบบนั้นมีการจัดการที่แตกต่างกันซึ่งอาจส่งผลต่อผลตอบแทนและกำไรที่เกษตรกรได้รับ

สถานการณ์การผลิตโคเนื้อในจังหวัดมหาสารคามปี พ.ศ. 2558 (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดมหาสารคาม, 2558) ได้รายงานข้อมูลโคเนื้อว่าในปี พ.ศ. 2558 มีจำนวนโคเนื้อจำนวนทั้งสิ้น 117,406 ตัว

เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจำนวน 31,510 ราย ในพื้นที่อำเภอบริบูรณ์เป็นพื้นที่ที่มีจำนวนประชากรโคเนื้อมากที่สุดในจังหวัดมหาสารคามคือ 19,510 ตัว เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจำนวน 5,468 ครัวเรือน ซึ่งมีรูปแบบการเลี้ยงโคเนื้อทั้งแบบขังคอกและแบบปล่อยฝูง ซึ่งในแต่ละรูปแบบจะมีสภาพการผลิตที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรต้องมีการปรับเปลี่ยนการผลิตเพื่อความอยู่รอดของฟาร์ม และเพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการเลี้ยงโคเนื้อเกษตรกรบางรายอาจยังต้องลดจำนวนโคเนื้อลงและหันมาปลูกพืชอาหารสัตว์ไว้รองรับยามขาดแคลนรวมทั้งการกักตุนฟาร์มในช่วงฤดูแล้ง หรือแม้กระทั่งการผลิตอาหารขึ้นเองเพื่อลดค่าใช้จ่ายของฟาร์ม

ดังนั้นการศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาสภาพการผลิตการจัดการผลิตโคเนื้อของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อแบบขังคอกและแบบปล่อยฝูงของเกษตรกรจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการเลือกรูปแบบการผลิตโคเนื้อที่เหมาะสมในการเลือกรูปแบบการผลิตโคเนื้อที่เหมาะสมกับทรัพยากรและการจัดการการผลิตเพื่อลดปัญหาอุปสรรคในการจัดการฟาร์มให้เกษตรกรผู้สนใจในการทำฟาร์มโคเนื้อได้นำการเปรียบเทียบรูปแบบการผลิตใช้ในการตัดสินใจของเกษตรกรต่อไป

วิธีการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูลจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ 1)ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกร 2)ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารบทความวิชาการ

รายงานการวิจัย หนังสือเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์และสรุปผลการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลปฐมภูมิ การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เกษตรกรฟาร์มโคเนื้อขนาดกลางมีจำนวนโค 20-40 ตัว ในอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 154 ราย จาก 15 ตำบล ได้แก่ ตำบลบรบือ ตำบลปอใหญ่ ตำบลวังไชย ตำบลหนองม่วง ตำบลกำพี้ ตำบลโนนราศี ตำบลโนนแดง ตำบลหนองจิก ตำบลบัวมาศ ตำบลหนองคูขาด ตำบลวังใหม่ ตำบลยาง ตำบลหนองสิม ตำบลหนองโก และตำบลดอนจัว โดยแบ่งเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ 1) สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร 2) สภาพการผลิตและการจัดการการผลิตโคเนื้อ 3) ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตโคเนื้อในรอบปี พ.ศ.2558 และ 4) ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงโคเนื้อแบบขังคอกและโคเนื้อแบบปล่อยฝูง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาโดยการบรรยายและใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด บุญชม (2545)

ผลการศึกษาและวิจารณ์

1. ปัจจัยทางกายภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

เกษตรกรที่ทำการศึกษาร้อยละ 78.3 เป็นชาย อายุเฉลี่ย 53.5 ปี ส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน มีขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตรเฉลี่ย 14.3 ไร่ เกษตรกรเกือบทั้งหมด ร้อยละ 93.7 มีอาชีพหลักทำนา ร้อยละ 36.5 โดยมีอาชีพเลี้ยงโคเนื้อเป็นอาชีพรอง มีรายได้จากการเกษตรเฉลี่ย 110,192.03 บาท/ครัวเรือน/ปี และรายได้จากนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 32,336.01 บาท/ครัวเรือน/ปี รายได้จากการขายโคเนื้อเฉลี่ย 45,829.34

บาท/ครัวเรือน/ปี ส่วนใหญ่เกษตรกรมีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคเนื้อ 15 - 21 ปี เกษตรกรร้อยละ 24.36 เคยอบรมเกี่ยวกับผลิตอาหารข้นเพื่อลดต้นทุนการเลี้ยงโคมาก่อน แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 75.64 ไม่เคยได้รับการฝึกอบรมแต่มีเกษตรกรเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการผลิตอาหารข้นเพื่อลดต้นทุนการผลิตโคเนื้อ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 71.65 มีการกู้ยืมเงินแหล่งที่กู้ส่วนใหญ่กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รองลงมากู้จากกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารพาณิชย์ และญาติพี่น้อง ตามลำดับ เพื่อนำเงินไปหมุนเวียนในการทำนาและลงทุนซื้อโคเนื้อ

2. สภาพการผลิต และการจัดการการผลิตโคเนื้อ

การเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ส่วนใหญ่ระบบการเลี้ยงเป็นการเลี้ยงโคเนื้อแบบปล่อยฝูงร้อยละ 85.63 (Figure 1) และร้อยละ 14.37 มีรูปแบบการเลี้ยงโคเนื้อแบบขังคอก (Figure 2) เหตุผลส่วนใหญ่ในการเลี้ยงโคเนื้อเพราะเป็นอาชีพดั้งเดิมของครอบครัวโดยใช้ประสบการณ์ของตัวเองในการผลิตและการจัดการในฟาร์ม พันธุ์โคที่เกษตรกรนิยมเลี้ยงส่วนใหญ่เป็น โคพันธุ์ลูกผสมอเมริกันบราห์มัน รองลงมาโคพันธุ์ลูกผสมพันธุ์ชาร์โรเลส์ และโคเนื้อพันธุ์พื้นเมืองร้อยละ 76.2, 18.05 และ 5.3 ตามลำดับ โดยมีจำนวนโคเนื้อที่เลี้ยงเฉลี่ย 21.05 ตัว มีขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตรเฉลี่ย 14.3 ไร่ การใช้ประโยชน์จากที่ดินทำนาเฉลี่ย 9.5 ไร่ ทำไร่เฉลี่ย 4 ไร่ และทำแปลงหญ้าเพื่อใช้ในการเลี้ยงโคเนื้อ (Figure 3) เฉลี่ย 0.13 ไร่ ซึ่งสอดคล้องกับ ธีรชัย (2544) ที่รายงานว่า การเลี้ยงโคเนื้อ แม้เลี้ยงแบบรายย่อยแต่จำเป็นต้องทำแปลงปลูกหญ้าให้เหมาะสมกับโคเนื้อที่เลี้ยงเช่นกัน เนื่องจากโคเนื้อต้องการหญ้าและอาหารข้นอย่างเพียงพอ

Figure 1 raised in free ranch system

Figure 2 raised in barns system

2.1 การเลี้ยงโคเนื้อแบบขังคอก ลักษณะการเลี้ยงเกษตรกรจะจำกัดให้โคอยู่ในคอกหรือโรงเรือน การให้อาหารเกษตรกรจะให้อาหารหยابได้แก่หญ้า และฟางแห้งในทุกมื้อ และเสริมอาหารชั้นเพื่อเพิ่มคุณค่าทางอาหารเพื่อให้โคเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในระยะเวลาอันสั้น รวมทั้งเสริมด้วยก้อนแร่ธาตุ แหล่งที่มาของพันธุ์โค เกษตรกรส่วนใหญ่จะซื้อพันธุ์โคจากตลาดนัดโคกระบือ 3 แห่งได้แก่ 1)ตลาดนัดบ้านหัด อ.เมือง 2) ตลาดนัดหนองงูกระต่าย อ.นาเชือก และ 3) ตลาดนัดบ้านบ่อใหญ่ อ.บรบือ รองลงมา คือจากเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ใกล้เคียง พันธุ์โคที่เกษตรกรนิยมเลี้ยงแบบขังคอกส่วนใหญ่ร้อยละ 90.0 คือ โคพันธุ์ลูกผสมอเมริกันบราห์มัน รองลงมาคือโคพันธุ์ลูกผสมชาร์โรเลส์ อายุโคที่เกษตรกรซื้อเข้าฟาร์มเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1 - 2 ปี ใช้ระยะเวลาในการเลี้ยง 4 - 8 เดือนแล้วขาย ลักษณะโรงเรือนของโคแบบขังคอกจะมีความทนทานโดยพื้นคอกเป็นพื้นซีเมนต์ร้อยละ 40.0 เป็นพื้นดิน 60.0 โรงเรือนมุงด้วยสังกะสี และกระเบื้องคิดเป็นร้อยละ 76.0 และ 24.0 ล้อมคอกและรั้วด้วยไม้ไผ่ รางอาหารเป็นรางฉาบด้วยปูนซีเมนต์และมีอ่างน้ำทุกฟาร์ม เกษตรกรให้อาหารโคแบบขังคอกด้วยอาหารหยابผสมอาหารชั้น โดยเกษตรกรจะเก็บฟางแห้งอัดแห้งไว้ในโรงเรือน (Figure 4) และมีการถนอมพืชโดยการหมักใส่ถังหรือถูง ส่วนใหญ่เป็นเศษเหลือจากการเกษตร ได้แก่ ต้นข้าวโพดและ เปลือกข้าวโพด จึงมีหญ้าสดหรืออาหารหยابเพียงพอตลอดปี และส่วนใหญ่ร้อยละ 72.04 เกษตรกรใช้แหล่งน้ำจากน้ำบาดาลในการเลี้ยงโค รองลงมา ใช้น้ำประปาในการเลี้ยง

เกษตรกรไม่มีการตรวจโรคโคก่อนนำเข้าคอก แต่จะมีการฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย ยาถ่ายพยาธิ และยาบำรุง ในการรักษาโรคร้อยละ 65.0 เกษตรกรจะขอคำปรึกษาจากอาสาสมัครสัตวประจำตำบล และสัตวแพทย์มาปรึกษา การกำจัดมูลโคส่วนใหญ่ร้อยละ 84.20 เกษตรกรจะนำเข้าแปลงนาและแปลงปลูกหญ้า และร้อยละ 15.80 จะนำมูลโคมาตากแห้งเพื่อจำหน่าย การจัดการโคเนื้อแบบขังคอกเป็นลักษณะการเลี้ยงแบบโคขุนที่มีการเสริมอาหารโดยใช้อาหารชั้นสำเร็จรูปร่วมกับการให้อาหารหยابร่วมด้วยการซื้ออาหารสำเร็จรูปเป็นการประหยัดเวลาและแรงงาน รวมทั้งได้สารอาหารครบถ้วนตามที่โคต้องการ เกษตรกรที่เลี้ยงโคขังคอกส่วนใหญ่ปลูกหญ้าไว้ป้องกันการขาดแคลน เก็บฟางแห้งอัดแห้งไว้ในโรงเรือน และมีการถนอมพืชโดยการหมักใส่ถังหรือถูงส่วนใหญ่เป็นเศษเหลือจากการเกษตร ได้แก่ ต้นข้าวโพดและ เปลือกข้าวโพด จึงมีหญ้าสดหรืออาหารหยابเพียงพอตลอดปี และไม่จำเป็นต้องพาโคทะเล็มตามพื้นที่สาธารณะ เกษตรกรใช้เวลาเพียง 2-4 ชั่วโมงต่อวันในการเลี้ยงโค ซึ่งเกษตรกรสามารถใช้เวลาที่เหลือในการทำงานอื่นร่วมกับการเลี้ยงโคด้วยซึ่งสามารถพึงพาและ เกื้อกูลกันได้เป็นอย่างดี

2.2 การเลี้ยงโคเนื้อแบบปล่อยฝูง ลักษณะการเลี้ยงเกษตรกรจะไล่ต้อนโคไปเลี้ยงตามพื้นที่สาธารณะและริมทางหรือพื้นที่ที่รกร้าง ทุ่งนา ไร่ สวน และพื้นที่ของเพื่อนบ้าน บางรายเลี้ยงแบบผูกล่ามในแปลงหญ้าแหล่งที่มาของพันธุ์โค เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 72.04 ซื้อโคจากเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ใกล้เคียง รองลงมา

ร้อยละ 27.96 ซึ่งจากตลาดนัดโคกระบือในท้องถิ่น พันธุ์โคที่เกษตรกรนิยมเลี้ยงแบบปล่อยฝูง ส่วนใหญ่ ร้อยละ 84.0 คือโคเนื้อพันธุ์พื้นเมือง รองลงมาคือโค พันธุ์ลูกผสมอเมริกันบราห์มัน และโคพันธุ์ลูกผสมชาร์ โรเลส์ ร้อยละ 10.0 และ 6.0 อายุที่เกษตรกรซื้อเข้า ฟาร์มเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1 - 2 ปี ลักษณะโรงเรือนของโค แบบปล่อยฝูงส่วนใหญ่ร้อยละ 82.0 เป็นพื้นดิน และ ร้อยละ 62.03 ไม่มีหลังคา และมีหลังคาเพียงเล็กน้อย รัดทำด้วยไม้ไผ่หรือบางฟาร์มใช้การล้อมลวดปล่อย กระแสไฟ โรงเรือนส่วนใหญ่ไม่มีรางอาหารและอ่างน้ำ เกษตรกรให้อาหารโคแบบปล่อยฝูงด้วยอาหารหยาบ อย่างเดียว ให้โดยวิธีตัดหญ้าให้กินร่วมกับปล่อยแทะ เล็ม การเสริมอาหารหยาบเพิ่มเติมในฤดูแล้ง เช่น ฟาง วัสดุเหลือจากการเกษตรอื่นๆ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 54.03 ใช้แหล่งน้ำธรรมชาติในการเลี้ยงโค รองลง มาร้อยละ 45.97 ใช้น้ำประปาในการเลี้ยง เกษตรกร ไม่มีการตรวจโรคโคก่อนนำเข้าฝูง แต่จะมีการฉีดวัคซีน ป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย ในการรักษาโรคร้อยละ 85.0 เกษตรกรจะขอคำปรึกษาจากอาสาปศุสัตว์ ประจำตำบล การกำจัดมูลโคร้อยละ 86.20 เกษตรกร จะนำเข้าแปลงนา และร้อยละ 13.80 จะนำมูลโคมา ตากแห้งเพื่อจำหน่าย

การเลี้ยงลักษณะนี้เกษตรกรสามารถปล่อยโคไว้ แล้วตนเองสามารถไปที่อื่นได้โดยไม่ต้องคอยดูแล

Figure 3 forage crops

ตลอดเวลา การเลี้ยงลักษณะนี้มีเพียงเล็กน้อยซึ่งบางที่ เกษตรกรก็เลี้ยงทั้งสองรูปแบบแล้วแต่ความสะดวก ของเกษตรกร ส่วนใหญ่เกษตรกรเลี้ยงโคในพื้นที่ สาธารณะ รองลงมาเป็นพื้นที่ของตนเอง สอดคล้องกับ สมปองและไพโรจน์ (2552) ศึกษาเรื่องระบบการผลิต โคพื้นเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบการเลี้ยง โคพื้นเมือง เกษตรกรใช้วิธีปล่อยฝูงโคเดินแทะเล็ม หญ้าตามพื้นที่สาธารณะและทุ่งนาที่ไม่มีการเพาะปลูก ในสวนผลไม้ ตามริมถนน และ ในเขตป่าหรือภูเขาโดย ต้อนโคออกจากคอกในตอนเช้านำกลับคอกในตอนเย็น เช่นเดียวกับ ไชยวรรณและเถลิงศักดิ์ (2551) ศึกษา เรื่องสมรรถภาพการผลิตและลักษณะซากโคพื้นเมือง ภาคใต้ภายใต้ระบบการเลี้ยงแบบปล่อยในจังหวัด สงขลา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ปล่อยให้โคเล็มกิน หญ้าเฉพาะในช่วงเช้า -บ่าย และต้อนโคกลับเข้าคอก ในช่วงเย็น-กลางคืน จากการศึกษาส่วนใหญ่เกษตรกร ซื้อพันธุ์โคมาจากเกษตรกรด้วยตนเอง และจากการ ขยายพันธุ์ภายในฟาร์มของตน ในโคปล่อยฝูงการซื้อ เข้าจะเป็นการซื้อพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ หรือการซื้อโครุ่นที่มี ลักษณะดีเพื่อรอดแทนพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ในอนาคต อีก กรณี คือ เกษตรกรซื้อโครุ่นที่หย่านมมาปล่อยเลี้ยงใน ฝูงตนเพื่อขายให้กับผู้ที่จะมาซื้อไปขุนต่อไป

Figure 4 rice straw storage

3. ต้นทุนและผลตอบแทนการเลี้ยงโคเนื้อ
เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อทั้งหมดมีจำนวน 154 ราย โดยแบ่งเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อออกเป็น 2 ประเภท คือ

เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อแบบขังคอกจำนวนร้อยละ 85.63 และเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อแบบปล่อยฝูงจำนวน ร้อยละ 14.37

สำหรับต้นทุนการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรแบบ ชังคอก จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรซื้อโคเนื้ออายุ ระหว่าง 1 - 2 ปี มาเลี้ยงเสริมอาหารชั้นระยะเวลา ประมาณ 4 - 5 เดือนจึงขาย น้ำหนักโคที่ขายส่วนใหญ่ เป็นโคน้ำหนัก 300 - 400 กิโลกรัม และรองลงมา 400 - 500 กิโลกรัม ส่วนใหญ่มีพ่อค้ามารับซื้อที่ฟาร์ม เกษตรกร ขายแบบเหมาตัวมีเพียงบางรายใช้วิธีการชั่ง น้ำหนัก ต้นทุนการผลิตส่วนใหญ่จึงเป็นค่าพันธุ์โคและ ค่าอาหารชั้นมากกว่าร้อยละ 80 ของต้นทุนทั้งหมด ซึ่ง ค่าพันธุ์โคจะขึ้นอยู่กับพันธุ์ อายุ และขนาดของโคที่ซื้อ การเลี้ยงโคชังคอกนั้นมีต้นทุนที่สูง แต่ระยะเวลาการ เลี้ยงน้อยกว่าโครูปแบบปล่อยฝูง

ต้นทุนในการเลี้ยงโคเนื้อแบบปล่อยฝูง จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรซื้อโคเนื้ออายุระหว่าง 1.5 - 2 ปี มาเลี้ยงระยะเวลาประมาณ 8 -12 เดือนจึงขาย จะขาย โคช่วงอายุ 1 ปี - ไม่เกิน 2 ปี น้ำหนักโคที่ขายส่วนใหญ่ เป็นโคน้ำหนัก 201-300 กิโลกรัม ช่องทางการจำหน่าย โคเนื้อส่วนใหญ่มีพ่อค้ามารับซื้อที่ฟาร์ม มีเกษตรกร บางรายนำโคไปขายที่ตลาดนัดโคกระบือในท้องถิ่น พบว่า เกษตรกรขายแบบเหมาตัว การเลี้ยงโคปล่อยฝูง มีต้นทุนการผลิตที่ต่ำเพราะส่วนมากเป็นต้นทุนการผลิตที่ไม่เป็นเงินสด เช่นอาหารหยาบตามพื้นที่ สาธารณะ ไร่ และสวน ที่ไม่มีการเสียค่าใช้จ่ายใน ค่าอาหาร แต่มีระยะเวลาการเลี้ยงนาน

การเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนในการ เลี้ยงโคเนื้อทั้งสองรูปแบบ เมื่อเปรียบเทียบต้นทุนการ ผลิตระหว่างโคเนื้อแบบปล่อยฝูงและโคเนื้อแบบชัง คอก พบว่า โคเนื้อแบบปล่อยฝูงซึ่งเป็นการเลี้ยงแม่โค เพื่อผลิตลูก มีต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่าเพราะส่วนใหญ่ เป็นต้นทุนการผลิตที่ไม่เป็นเงินสด เช่น ค่าแรงงานของ เกษตรกรในครัวเรือนและค่าอาหารหยาบตามพื้นที่ สาธารณะ ทุ่งนา ไร่ ที่ไม่มีการเสียค่าใช้จ่ายในค่า อาหาร ทำให้ได้รับผลตอบแทนที่สูงกว่าโคชังคอก แต่ โคปล่อยฝูงมีระยะเวลาการเลี้ยงต่อรุ่นนานกว่าโคชัง คอก การเลี้ยงโคชังคอกนั้นเหมาะสำหรับเกษตรกรที่มี เงินทุน เพราะ ต้นทุนส่วนใหญ่เป็นค่าพันธุ์โค ค่าอาหาร ชั้น และค่าอาหารหยาบซึ่งเป็นต้นทุนเงินสด แต่ข้อดี ของโคเนื้อแบบชังคอก คือ ระยะเวลาการเลี้ยงต่อรุ่น สั้นกว่าการเลี้ยงโคเนื้อรูปแบบปล่อยฝูง ในโคเนื้อแบบ

ชังคอกเกษตรกรสามารถเลี้ยงโคเนื้อ ได้จำนวน 3 รุ่น ใน 1 ปี หากเปรียบเทียบผลตอบแทนการเลี้ยงโคเนื้อ ทั้ง 2 รูปแบบต่อปี จะพบว่าโคเนื้อแบบชังคอกให้ผล ตอบแทนที่คุ้มค่ากว่าโคเนื้อแบบปล่อยฝูง แต่การเลี้ยง โคเนื้อแบบชังคอกมีต้นทุนสูง ต้องอาศัยการจัดการ ฟาร์มที่เป็นระบบทำให้เกษตรกรน้อยรายสามารถเลี้ยง ได้อย่างยั่งยืน

4. ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงโคเนื้อ

4.1 ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรผู้ผลิตโค เนื้อแบบชังคอก คือ อาหารชั้นราคาแพงรองลงมา คือ พันธุ์โคมีราคาแพง ไม่มีตลาดรองรับและเกษตรกรไม่ สามารถหาซื้อพันธุ์โคและขนาดโคที่ต้องการซื้อได้คิด เป็นร้อยละ 45.0, 20.0, 15.0, 10.0 ตามลำดับ

4.2 ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรผู้ผลิตโคเนื้อ แบบปล่อยฝูง คือ แหล่งหญ้าธรรมชาติและพื้นที่เลี้ยง โคมีจำกัด รองลงมา คือ ไม่มีตลาดรองรับ ปัญหาด้าน เงินทุนและขาดแคลนแหล่งน้ำในฤดูแล้งคิดเป็นร้อย ละ 44.1, 19.4 และ 18.3 ตามลำดับ

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของเกษตรกรผู้เลี้ยง โคเนื้อแบบปล่อยฝูง คือ แหล่งหญ้าธรรมชาติมีจำกัด เนื่องจากพื้นที่ที่เคยปล่อยทิ้งให้รกวัช วัชพืชก็หัน มาปลูกพืชเศรษฐกิจกันมากขึ้น พื้นที่สาธารณะลดน้อย ลง เนื่องมาจากการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ทำให้ เกษตรกรจำเป็นต้องนำโคออกไปหากินไกลขึ้น เช่น เดียวกับกรณีกาและคณะ(2555) ศึกษาต้นทุนและผล ตอบแทนในการเลี้ยงโคเนื้อ พบการขาดแคลนหญ้า และพื้นที่เลี้ยงโคการเลี้ยงโคฝูงบางช่วง เช่น ช่วงที่มี การทำนา ช่วงหน้าฝนที่มีน้ำท่วม บางพื้นที่ไม่สามารถ นำโคออกไปเลี้ยงได้ รวมทั้งหน้าแล้งที่ขาดแคลนหญ้า นอกจากนั้นพื้นที่และทุ่งหญ้าสาธารณะที่สามารถนำโค ไปเลี้ยงได้ลดลงด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาสภาพการผลิตและการจัดการการ ผลิตโคเนื้อแบบชังคอกและแบบปล่อยฝูงของเกษตรกร อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 1) สภาพการผลิต พบว่า สภาพการผลิตโคเนื้อ

ทั้งสองรูปแบบ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 53.5 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพหลักคือ อาชีพเกษตรกร ทำไร่ ทำนา และเลี้ยงโคเนื้อเป็นอาชีพเสริม รายได้ในครัวเรือนของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อแบบปล่อยฝูงนั้นพบว่าส่วนใหญ่อยู่ที่ 45,001-100,000 บาทต่อปี เหตุผลในการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงโคเพราะเป็นอาชีพดั้งเดิมของครอบครัว โดยเกษตรกรสืบทอดต่อจากรอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น

2) ต้นทุนและผลตอบแทนในการเลี้ยงโคเนื้อทั้งสองรูปแบบ เมื่อเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตระหว่างโคเนื้อแบบปล่อยฝูงและโคเนื้อแบบขังคอก พบว่าโคเนื้อแบบปล่อยฝูงซึ่งเป็นการเลี้ยงแม่โคเพื่อผลิตลูกมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่าเพราะส่วนมากเป็นต้นทุนการผลิตที่ไม่เป็นเงินสด เช่น ค่าแรงงานของเกษตรกรและค่าอาหารหยาบ ตามพื้นที่สาธารณะ ทุ่งนา ไร่ และสวนที่ไม่มีการเสียค่าใช้จ่ายในค่าอาหาร ทำให้ได้รับผลตอบแทนที่สูงกว่าโคขังคอก แต่โคปล่อยฝูงมีระยะเวลาการเลี้ยงต่อรุ่นนานกว่าโคขังคอก การเลี้ยงโคขังคอกนั้นเหมาะสำหรับเกษตรกรที่มีเงินทุน เพราะ ต้นทุนส่วนใหญ่เป็นค่าพันธุ์โค ค่าอาหารข้น และค่าอาหารหยาบซึ่งเป็นต้นทุนเงินสด แต่ข้อดีของโคเนื้อแบบขังคอก คือ ระยะเวลาการเลี้ยงต่อรุ่นสั้นกว่าการเลี้ยงโคเนื้อรูปแบบปล่อยฝูง

3) วิธีการส่งเสริมการผลิตและการตลาดโคเนื้อเกษตรกรควรได้รับการถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการฝึกอบรม การจัดทำแปลงหญ้าสาธิต การผลิต และปลูกพืชอาหารสัตว์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การผลิตระหว่างเกษตรกรร่วมกัน โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีรูปแบบการเลี้ยงโคเนื้อแบบปล่อยฝูง

4) การสนับสนุนและวิจัยห่วงโซ่ทางการตลาดโคเนื้ออย่างเจาะลึกถึงระบบกลไกทางการตลาดโคเนื้อเพื่อ เกษตรกรจะพัฒนาระบบการผลิตโคเนื้อสู่ตลาดได้อย่างเหมาะสมต่อไป

คำขอบคุณ

ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ที่ให้ทุนสนับสนุนในการวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดมหาสารคามที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล และผู้ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ให้สัมภาษณ์ระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ที่สละเวลาในการให้ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรรมิกา เมฆแดง, จิตติมา กันตนามัลลกุล และอัจฉรา ไพรัตน์. 2555. การจัดการโคเนื้อแบบขังคอกและแบบปล่อยฝูงในอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี. น. 258-259 ใน : การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา.มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 2. วันที่ 4-5 กันยายน 2555. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- กรมปศุสัตว์. 2555. การเลี้ยงโคเนื้อ. โครงการพัฒนาปศุสัตว์เพื่อการส่งออก. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ.
- ไชยวรรณ วัฒนจันทร์ และเฉลิมศักดิ์ อังกูรเศรณี. 2551. สมรรถภาพการผลิตและลักษณะซากโคพื้นเมืองภาคใต้ภายใต้ระบบการเลี้ยงแบบปล่อยในจังหวัดสงขลา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว), กรุงเทพฯ.
- บุญชม ศรีสะอาด. 2545. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. สุวีริยาสาส์น, กรุงเทพฯ.
- ปรารถนา พฤกษ์ศรี. 2548. สารานุกรมเกี่ยวกับโค ชุดที่ 3 พันธุ์และการคัดเลือกโคพันธุ์. นีออน บัค มีเดีย. นนทบุรี.
- สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดมหาสารคาม. 2558. รายงานสรุปสถานการณ์โคเนื้อจังหวัดมหาสารคาม ประจำปี 2558. แหล่งข้อมูล: <https://goo.gl/el6kMW>. ค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2559.
- สมปอง สรวมศิริ และไพโรจน์ ศิลมัน. 2552. ระบบการผลิตโคพื้นเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว). แหล่งข้อมูล: <https://goo.gl/XU5f52>. ค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2559.
- Waritthitham, A., C. Lambertz, H.J. Langholz, M. Wicke, and M. Gauly. 2010. Assessment of beef production from Brahman xThai native and Charolais xThai native crossbred bulls slaughtered at different weights. II: Meat quality. Meat Sci. 85: 196-200.